

Tre viktiga skäl till att vi kan spendera mer på välfärden

Dagens Nyheter den 21 augusti 2018

Vi är rikare än tidigare, ekonomin är mer robust och välfärden har effektiviserats. Därför finns nu utrymme att öka välfärdsutgifterna.

Nyheten kom från Sveriges Radio den 11 juli, när många just påbörjat sin semester. Hög personalomsättning i förskolan kan vara skadlig för barnen, och Sveriges förskolor tycks ha allt svårare att behålla sin personal. De senaste fyra åren ökade personalomsättningen i både Stockholm och Göteborg, och ännu mer i Malmö. Även andelen personal som saknar adekvat utbildning har ökat kraftigt.

Det förvånar nog inte många att barnen inte mår bra när personalen byts ut gång på gång. Desto mer anmärkningsvärt är att problemen är stora i stabilt socialdemokratiska kommuner som Göteborg och Malmö. Just Malmö har styrts av socialdemokrater nästan oavbrutet sedan den allmänna rösträtten infördes 1919 (undantagen är 1985–1988 och 1991–1994). I en sådan kommun kan invånarna inte rimligen vänta sig låga skatter eller idealiska villkor för småföretagande. Men visst borde en barnomsorg som har råd att behålla duktig personal vara inom räckhåll i svenska storstäder där socialdemokraterna styr nästan alltid?

Problem finns på bred front, i alla typer av kommuner och inte bara inom barnomsorgen. I stora delar av den offentliga sektorn gör dåliga löner och arbetsvillkor att det är svårt att rekrytera personal och motivera de duktiga att stanna. Hur har det blivit så här? Finns det inget vi kan göra?

Låt oss först blicka bakåt. Under lång tid har nationalekonomer som jag själv varit positiva till rationaliseringar av den offentliga sektorn. Det fanns goda skäl för detta. Till att börja med växte den offentliga sektorn trendmässigt i Sverige under större delen av 1900-talet, på grund av ekonomisk tillväxt och skattehöjningar. När det ständigt skjuts till pengar till en expanderande verksamhet är risken stor att effektiviteten åsidosätts. Länge saknades både konkurrens och valfrihet, och Sverige fick en välfärdsstat som var stor, dyr och skapade missnöje då den till stora delar var utformad enligt principen att en storlek passar alla.

Ett annat viktigt skäl var makroekonomin. Under 1970-talet ökade den svenska skuldsättningen i oljekrisens och avindustrialiseringens spår. När ekonomin tog fart på 1980-talet var nya utgiftsökande reformer mer populära än att betala av skulder. När tiderna åter blev sämre 1990 och 1991 fick Sverige snabbt ett farligt stort budgetunderskott och en statsskuld vars räntor hotade att tränga undan viktiga välfärdsutgifter. Situationen för Sverige runt 1992–1993 var inte helt olik den som Grekland befunnit sig i under lång tid. Sverige lyckades dock lösa sina problem relativt snabbt, och numera är situationen därför väldigt annorlunda.

Det finns åtminstone tre tungt vägande skäl att öka välfärdsutgifterna ganska rejält i Sverige framöver. För det första har den offentliga sektorn effektiviserats under lång tid. När 90-talskrisen drabbade Sverige var svenska beslutsfattare nästan helt ovana vid besparingar, nedskärningar,

effektivisering och konkurrensutsättning. Numera har vi i över två decennier experimenterat med just detta. Mer kan göras, men mycket av den lågt hängande frukten när det gäller effektiviseringar har sannolikt plockats.

För det andra: Sveriges ekonomi är mer robust nu än den var när vi gick in i 90-talskrisen. Den ekonomiska öppenheten är större och företagsklimatet är bättre på många sätt. Framför allt är statsskulden avsevärt lägre. Det är helt enkelt inte lika riskabelt att öka de offentliga utgifterna på samma sätt som det var för 25 år sedan.

För det tredje: Vi är avsevärt rikare i dag än vi var då. På mindre än två decennier har bnp per capita ökat över 50 procent med inflationen borträknad. När människor blir rikare vill de flesta inte bara lägga mer i kronor räknat på välfärdstjänster, dessa kan också förväntas utgöra en större andel av budgeten. Jämfört med 1990 har priserna på framför allt prylar och hemelektronik, men även kläder och mat, utvecklats gynnsamt.

Handel, konkurrens och teknisk utveckling har gjort att vi ofta kan få mer och bättre grejer för mindre pengar. Samtidigt har alltså inkomsterna ökat. Ändå är de offentliga välfärdsutgifterna som andel av bnp fortfarande på samma nivå som de var 1985 och avsevärt lägre än 1995. Allt detta talar för att det finns en massa svenskar som just nu längtar efter bättre skolor, förskolor och sjukvård – och är beredda att betala för det.

Ökningen måste inte komma via den offentliga budgeten och finansieras med ökade skatter. Det kan till viss del göras omprioriteringar inom den offentliga sektorn. Det kan också slussas mer privata pengar till välfärdstjänsterna via avgifter, tilläggstjänster eller fler helprivata alternativ vid sidan om den offentliga sektorn. I grunden är finansieringen en ideologisk fråga. Så länge vi har valt att skattefinansiera vård och omsorg för merparten av befolkningen bör vi dock vara beredda att betala vad det kostar. Det jag försökt säga med denna långa text är egentligen väldigt enkelt: Om vi vill, har vi råd.

Andreas Bergh